

ESERCIZI LEZIONE 14

1. Relative improprie

1. *Eo postquam Caesar pervenit, obsides, arma, servos, qui ad eos perfugissent, ab Helvetiis poposcit.* 2. *Quibus rebus cognitis Iuba de suis copiis quas contra Caesarem adduxerat, sex cohortes in fines regni sui mittit quae essent praesidio contra Gaetulos.* 3. *Legati a Pharnace missi Caesarem orant ne eius adventus hostilis esset: facturum enim omnia Pharnacen quae imperata essent.* 4. *Ipse autem, quem nemo³ multis diebus vidisset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit.* 5. *Nullum potui invenire agellum, in quo non mihi vicinus dives esset.* 6. *Codro Atheniensium duci, orto bello⁴ inter Laconas et Athenienses, oraculum respondit illos victuros esse, quorum dux perisset.* 7. *Non edepol ego te, quod sciam, umquam ante hunc diem vidi.* 8. *Ecquod⁵ in hac urbe magnum umquam incendium fuit cui non consul subveniret?* 9. *Facile senatui populoque Romano persuasi ut eos cives quibus Fortuna pepercisset, salvos esse vellent⁶.* 10. *Quos metus non teneat, beneficio et gratia devinciendi sunt.* 11. *Vir facetus et cuius per figuras sermo procederet, derisor omnium, maxime potentium, Socrates Archelao nasute negavit.* 12. *Boni imperatores in eo loco quo fugam hostium fore putant milites conlocant, in quos qui ex acie fugerint de improvviso incidunt.* 13. *Nostri, etiam qui vulneribus confecti procubuissent, scutis innixi proelium redintegrabant.* 14. *Populus in milites vehementer suscensebat, qui ob pecuniam Pertinacem occidissent.* 15. *Erat qui diceret legisse se grammatica commentaria P. Nigidii.* 16. *Romani ad Syphacem centuriones tres legatos miserunt qui cum eo amicitiam societatemque facerent.* 17. *Quis tam dissoluto animo est qui haec cum videat taceat?* 18. *Nemo est tam inimicus patriae qui non meis consiliis patriam salvam esse putet.* 19. *Solis calor et candor maximus est, quippe qui immenso mundo tam longe lateque conluceat.* 20. *Facinus tuum memorabile et paene caeleste repellit omnis reprehensiones, quippe quae ne laudem quidem satis idoneam obtineat.*

2. Finali

1. *Fabricam ideo longe posuerunt, ut valetudinarium quietum convalescentibus esset.* 2. *Ibi vadis repertis partem suarum copiarum traduxerunt eo consilio, ut castellum expugnarent pontemque interscinderent.* 3. *Haec propterea de me dixi ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret.* 4. *Cur in theatrum, Cato severe, venisti? An ideo tantum veneras, ut exires?*⁷ 5. *Haec propterea scripsi ut et me non sine causa laborare intellegeres et tu ipse Andronem dignum hospitio tuo iudicares.* 6.

3 *nemo* = 'nessuno', nom. s.

4 *orto bello* = 'essendo scoppiata una guerra': è un ablativo assoluto formato mediante il participio perfetto del verbo deponente *orior*.

5 *Ecquod* = 'quale mai', nom. n. s. dell'agg. interrogativo (p. 110, lezione 11C §2).

6 *vellent* è la 3ª pers. pl. dell'imperfetto congiuntivo del verbo anomalo *volo* ('volere').

7 *exires* è 2ª pers. s. del cong. imperf. di *exeo*, un composto dell'anomalo *eo* (pp. 173-174).

*Pompeius suis per
Tullus clara voca
8. Dabis nobis
essent, sed etiam
ambularem, o
Centuriones ad p
introiret⁹. 13.
militem de exerc
genueram, ut esse
natura deorum v
recepere classem
hostium haberem
quo melius cenar
bellum contra p
certa sede constit
20. Tuas litteras*

3. Consecutive

1. *Illud scito, U
nausiator erat. 2
nam colendam.
ut dolorem aut t
pedes equestre pr
Ille ita totus erra
ipso consule exien
aurem sic ut aud
dum posuit, disco
Summa difficulta
mento milites can
tate indigna. 9. 1
rem, numquam a
fuerit. 10. Tanta
vulgus conflueret.*

8 *nequis* = 'affinché ne
le negativa; cfr. sopr
no, alcuno; qualcos
9 *introiret* è 3ª pers. si
10 *maturius* ('più rapid
11 *exiens* è il nominativ
12 Il verbo *rogo* si può
13 *est audita*: 3ª pers. s.
sonale con 'si senti'.

Pompeius suis praedixerat, ut Caesaris impetum exciperent neve se loco moverent. 7. Tullus clara voce increpans, ut hostes exaudirent, equites iussit proelium committere. 8. Dabis nobis diem ut contra ista dicamus. 9. Maiores nostri non modo ut liberi essent, sed etiam ut imperarent arma capiebant. 10. Natura pedes dedit ut per nos ambularemus, oculos ut per nos videremus. 11. Hoc fecit ut omnes parati essent. 12. Centuriones ad portas oppidi et custodias imposuit Caesar, nequis⁸ miles in oppidum introiret⁹. 13. Casilinum oppidum Hannibal praesidio firmavit septingentorum militum de exercitu, ne, ubi inde abscessisset, Romani oppugnarent. 14. Idcirco filium genueram, ut esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. 15. Haec dixi de natura deorum ut intellexeretis quam esset obscura. 16. Ubi inluxit, Carthaginenses recepere classem in altum ut spatium pugnae esset exitumque liberum e portu naves hostium haberent. 17. Socrates usque ad vesperum ambulabat et discipulis dicebat se quo melius cenaret, obsonare ambulando famem. 18. Cn. Pompeius, quo maturius¹⁰ bellum contra pinatas conficeret, eorum reliquias in urbibus remotoque mari loco in certa sede constituit. 19. Servus se praecipitavit e tecto ne dominum iratum audiret. 20. Tuas litteras exspecto, ut sciam quid respondeant consultationi meae.

3. Consecutive

1. Illud scito, Ulixem non fuisse tam irato mari natum ut ubique naufragia faceret: nauasiator erat. 2. Postumius ita hostes exarmavit, ut vix reliquerit ferrum ad terram colendam. 3. Summi doloris intentio invenit finem; sic nos natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem aut brevem faceret. 4. Exiguo tempore eques pedestre, pedes equestre proelium facere coepit, usque eo ut caedem proxime a vallo fecerint. 5. Ille ita totus errat, ut dicat in senatum se Caesare consule non accedere, sed id dicat ipso consule exiens¹¹ e senatu. 6. Nostro Materno rogamus¹² pauca verba dicas in aurem sic ut audiat solus. 7. Oppidani autem, simul Caesar castra contra ad oppidum posuit, discordare coeperunt, usque eo ut clamor in castra nostra perveniret. 8. Summa difficultate rei frumentariae adfecto exercitu, usque eo ut complures dies frumento milites caruerint, nulla tamen ex iis vox est audita¹³ populi Romani maiestate indigna. 9. Autronius Lentuli poena compressus convertit se aliquando ad timorem, numquam ad sanitatem; Sulla contra ita quievit ut eo tempore omni Neapoli fuerit. 10. Tanta fuit omnium exspectatio visendi Alcibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret. 11. Alcibiades contione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus

8 *nequis* = 'affinché nessuno'; è composto dalla congiunzione *ne* (che introduce la subordinata finale negativa: cfr. sopra p. 143) e dal nominativo s. m. del pronome indefinito *quis, quid* ('qualcuno, alcuno; qualcosa, alcuna cosa': pp. 185-186).

9 *introiret* è 3ª pers. sing. del cong. imperf. di *introeo*, un composto di *eo* (p. 174).

10 *maturius* ('più rapidamente, più alla svelta') è comparativo dell'avverbio *mature* (p. 162, lezione 16A).

11 *exiens* è il nominativo sing. del participio presente di *exeo* 'uscire' (composto di *eo*, p. 174).

12 Il verbo *rogo* si può costruire sia con *ut* e il cong., sia con il cong. semplice, come in questo caso.

13 *est audita*: 3ª pers. s. dell'ind. perfetto passivo di *audio*, che può essere tradotto in modo impersonale con 'si sentì'.

qui ad eos perfugissent, ab
copiis quas contra Caesarem
praesidio contra Gaetulorum.
hostilis esset: facturum
autem, quem nemo³ multis
per dedit. 5. Nullum potui
Codro Atheniensium duci,
illos victuros esse, quorum
ante hunc diem vidi. 8.
cui non consul subvenerit?
quibus Fortuna peperisset,
et gratia devinciendi sunt.
omnium, maxime poten-
tiores in eo loco quo fugam
fugerint de improviso inci-
sent, scutis innixi proelium
ensebat, qui ob pecuniam
grammatica commentaria P.
miserunt qui cum eo ami-
mo est qui haec cum videat
consilii patriam salvam esse
immenso mundo tam longe
ene caeleste repellit omnis
am obtineat.

convalescentibus esset.
eo consilio, ut castellum
de me dixi ut mihi
theatrum, Cato severe, ve-
na scripsi ut et me non sine
hospitio tuo iudicares. 6.

formato mediante il participio

zione 11C §2).

alo solo ('volere').

nalo eo (pp. 173-174).

fuert, quin eius casum lacrumarit¹⁴. 12. Nostrorum impetum adeo pertimuerunt hostes, ut in fuga spem salutis conlocarent. 13. Tantum fiducia ac spiritus Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed vicisse iam putarent. 14. Adeone me delirare censes, ut ista vera esse credam? 15. Quis umquam praedo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus ut, cum integram praedam sine sanguine habere posset¹⁵, cruenta spolia detrahat? 16. Quis enim tam durus, ut in te derigere inimicem non inscius audeat hastam? 17. Nullus est tam vilis hominis sanguis ut non manus inquinet. 18. Nemo enim tum ita peccabat ut defensionem locum non relinqueret. 19. Ser. Tullius regnavit annos quattuor et quadraginta ita ut bono etiam moderatoque succedenti regi difficilis aemulatio esset. 20. Primumque eo tempore Galli castra munire instituerunt, et sic erant animo consternati, homines insueti laboris, ut omnia quae dux imperaverat sibi patienda et perferenda existimarent.

4.

Casu accidit¹⁶ ut legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flamininum consularem cenarent, atque ibi ex iis unus diceret Hannibalem in Prusiae regno esse. Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibalem vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicum suum secum haberet sibi dederet. His Prusia negare non potuit, sed noluit¹⁷ prodere Hannibalem, quod adversus ius hospitii esset¹⁸: ipsi legati eum comprehenderent: locum, ubi esset¹⁹, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat, in castello quod ei rex dedit muneri, idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet. Huc cum legati venissent ac domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures²⁰ praeter consuetudinem armatos apparere. Ille imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undique Romani milites obsiderent. Puer cum celementer, quid esset, renuntiasset omnisque exitus occupatos ostendisset, sensit sibi diutius²¹ vitam non esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum venenum, quod semper secum habere consuevit, sumpsit.

5.

Galli apertam urbem, primo trepidi, mox, ubi solitudinem vident, pari clamore et impetu invadunt: facies tectis iniciunt et totam urbem igni ferro manibus exae-

14 lacrumarit è forma più ricercata per lacrimaverit. Il verbo lacrimo è qui usato transitivamente (regge cioè un complemento oggetto) nel senso di 'piangere su'.

15 posset è la 3ª pers. s. del cong. imperf. di possum, un composto di sum.

16 Nel senso di 'accadere', accido si può costruire con ut e il cong.

17 noluit = 'non volle': 3ª pers. s. dell'ind. perf. dal verbo anomalo nolo (pp. 172-173).

18 esset, congiuntivo obliquo (vedi lezione 20): traduci 'era'.

19 esset, congiuntivo obliquo (vedi lezione 20): traduci 'era'.

20 plures = 'parecchi', nom. pl. m. da plus.

21 diutius = 'oltre, più a lungo': comparativo dell'avv. diu (p. 162).

quant. Sex m
nec diebus m
Manlius clau
bus demeret,
deiecit. Inde
sollemne sac
incolumis rel
pondo auri r
ingens gladiu
tergo advenie
sanguinis inu
urbem acrius

6.

Erat in T. Po
atque vocis, u
lenter pronun
Torquatus, C
nemo iis perpe
esset carissimu
saepe suis opi
infimis, par p
natum esse di
nativum quen
tolerabat. Itaq
ut difficile esse
maiorum sum
volumine expo
ne eius experts

22 omnia experti =

23 acrius e vehementer

24 quae tradebantur

ind. di forma pas

25 carior ('più caro,

26 carissimus è nomi

27 ut ... videretur, 'c

videor ('sembrare

28 loquebatur ('parla

zione deponente

29 dices è un congi

30 poetice ('la poesi

culturale'.

petum adeo pertimuerunt
fiduciae ac spiritus
vicisse iam putarent. 14.
Quis umquam praedo fuit
praedam sine sanguine
durus, ut in te derige-
vilis hominis sanguis ut
ut defensionem locum non
quadraginta ita ut bono
20. Primumque eo tem-
consternati, homines insue-
et perferenda existimarent.

Flamminum consularem
regno esse. Id postero die
vivo numquam se sine
in his Flamminum, qui
dederet. His Prusia nega-
ius hospitii esset¹⁸: ipsi
Hannibal enim uno
aedificarat, ut in omni-
ac domum eius cir-
plures²⁰ praeter consuetudi-
circumiret ac propere
obsiderent. Puer cum cele-
tendisset, sensit sibi diutius²¹
mitteret, memor pristinorum
sumpsit.

em vident, pari clamore et
igni ferro manibus exae-

mo è qui usato transitivamente

i sum.

molo (pp. 172-173).

quant. Sex mensibus barbari – quis crederet? – circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, sed noctibus quoque omnia experti²²; donec, cum nocte subirent, Manlius clangore anseris excitatus eos a summa rupe proturbavit, et ut spem hostibus demeret, quamquam in summa fame, tamen ad speciem fiduciae panes ab arce deiecit. Inde per medias hostium custodias Fabium pontificem ab arce dimisit, qui sollemne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit propitiosque deos renuntiavit. Novissime mille pondo auri recessum suum vendiderunt et ad iniqua pondera addiderunt adhuc ingens gladium. Sed cum Gallorum dux insuper «vae victis» increparet, subito a tergo adveniens Camillus adeo eos cecidit, ut omnia incendiorum vestigia hostium sanguinis inundatione deleteret. Igitur post adsertam a Manlio, restitutam a Camillo urbem acrius etiam vehementiusque²³ in finitimos resurrexit.

6.

Erat in T. Pomponio Attico puero praeter docilitatem ingenii summa suavitas oris atque vocis, ut non solum celeriter acciperet quae tradebantur²⁴, sed etiam excel- lenter pronuntiaret. Itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic devinxit, ut nemo iis perpetua vita fuerit carior²⁵. Athenis ita vixit, ut universis civibus merito esset carissimus²⁶. Nam praeter gratiam, quae iam in adulescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur²⁷. Sic enim Graece loquebatur²⁸, ut Athenis natum esse diceret²⁹; tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non ascitum. Mendacium neque dicebat neque tolerabat. Itaque eius comitas non sine severitate erat neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis honorarent an amarent. Moris maiorum summus imitator fuit antiquitatisque amator, quam diligenter in eo volumine exposuit, quo magistratus ordinavit. Attigit poeticen³⁰ quoque, credimus, ne eius expertus esset suavitatis.

22 omnia experti = 'provando di tutto' (per tentare di invadere il Palatino).

23 acrius e vehementius sono comparativi degli avverbi acriter e vehementer.

24 quae tradebantur = 'le cose che gli venivano insegnate'; tradebantur è 3ª pers. pl. dell'imperfetto ind. di forma passiva da trado.

25 carior ('più caro, più gradito') è il nom. m. s. del comparativo di carus, a, um.

26 carissimus è nominativo m. s. del superlativo di carus, a, um.

27 ut ... videretur, 'che apparisse', 'da apparire'. Videretur è 3ª pers. s. del congiuntivo imperf. di videor ('sembrare'); vedi p. 212.

28 loquebatur ('parlava') è la 3ª pers. s. dell'imperfetto indicativo di loquor, un verbo della coniugazione deponente (pp. 183-185).

29 diceret è un congiuntivo con sfumatura potenziale ('avresti potuto dire'): cfr. p. 134.

30 poeticen ('la poesia') è acc. s. f. di un sostantivo greco passato alla lingua latina come un 'prestito culturale'.